

Dwa ostatnie biogramy poświęcone zostały współczesnym działaczom regionalnym. Tomasz Maliszewski w swojej pracy podjął się przedstawienia życia i działalności społecznej Narcyza Kozłowskiego – propagatora idei tworzenia uniwersytetów ludowych, publicysty, historyka, nauczyciela i wychowawcy wielu pokoleń młodych ludzi. Autor położył główny nacisk w swojej pracy na związki N. Kozłowskiego z uniwersytetami ludowymi działającymi na Pomorzu w XX w., a swego bohatera pokazał jako gorliwego propagatora idei edukacji dorosłych na obszarach wiejskich.

Natomiast Irena Wohlfeil nakreśliła sylwetkę współczesnego gdańskiego astronoma Leona Wohlfeila. Autorka jest żoną brata Leona, toteż jej tekst ma wymiar raczej osobisty. Jako naoczny świadek pracy zawodowej L. Wohlfeila docenia cierpliwość i ogrom pracy włożony przez szwagra w obserwację plam na Słońcu. Pokazuje specyfikę jego pracy i szacunek, jakim cieszył się w środowisku gdańskich „badaczy nieba”. Lektura tego biogramu nasuwa spostrzeżenie, że gdyby nie przedwczesna, nagła śmierć (zmarł w wieku 33 lat) L. Wohlfeila, być może dziś Gdańsk mógłby poszczycić się godnym następcą Jana Heweliusza.

Zbiór studiów zamyka blok piąty. Nie jest on na wzór pozostałych bloków zbiorem studiów i opracowań. To ciekawie udokumentowany prywatnymi i rodzinnymi zdjęciami obszerny, pełen osobistych wątków wywiadem z Jubilatem. Wyodrębnienie go jako oddzielnej całości stanowi niejako puentę tej publikacji.

Podsumowując należy stwierdzić, że niniejsza *Księga pamiątkowa* posiada nie tylko cechy pracy jubileuszowej, ale przede wszystkim naukowej. Zebrane w niej prace wnoszą nowe ustalenia i informacje do dotychczasowej wiedzy. Poziom merytoryczny większości opracowań jest wysoki. Autorzy dysponowali bardzo rozległą wiedzą na temat prezentowanych zagadnień. Czytelnik otrzymuje do rąk pozycję cenną nie tylko dla badaczy dziejów oświaty na Pomorzu Nadwiślańskim, ale również dla całego środowiska historyków edukacji w Polsce. Należy więc gdańskim historykom oświaty pogratulować publikacji, która oprócz funkcji honorowej, poszerza dotychczasową wiedzę, wprowadza do obiegu naukowego nowe fakty, przynosi szereg analiz i hipotez, w ogromny sposób przyczynia się do lepszego poznania dziejów oświatowych Pomorza w XIX i XX w.

Małgorzata Stawiak-Ososińska
(UJK Kielce)

Mirosław Łapot, *Z dziejów opieki nad żydowskim dzieckiem sierocym we Lwowie (1772–1939)*, Wydawnictwo Gliwickiej Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości, Gliwice 2011, ss. 248

Nakładem Wydawnictwa Gliwickiej Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości ukazała się publikacja Mirosława Łapota zatytułowana *Z dziejów opieki nad żydowskim dzieckiem sierocym (1772–1939)*. Zasluguje ona na uwagę szerokiego grona Czytelników z uwagi na

bogactwo poruszanej w niej tematyki, związanej przede wszystkim, lecz nie tylko, z naukowymi aspektami opisu historii myśli i praktyki opiekuńczej na ziemiach polskich.

Omawiana pozycja wydawnicza jest rzetelnym opracowaniem badawczym, opartym – co szczególnie istotne, na nieznanach dotychczas materiałach źródłowych, rozproszonych w archiwach polskich i ukraińskich. Wnosi ona cenne ustalenia do stanu wiedzy na temat kształtowania się systemu opieki nad sierotami na terenie Lwowa, szerzej: Galicji, na przełomie XIX i XX w., a także w międzywojennej Polsce oraz uzupełnia dotychczasowy obraz z czasów austriackich i międzywojennych naszkicowany w pracach Małgorzaty Balukiewicz⁷, Anny Haratyk⁸ oraz artykułach drukowanych w znanej serii „Galicja i jej dziedzictwo”⁹.

Trzeba przyznać, że losy opieki organizowanej przez liczną na tych terenach ludność żydowską nie miały szczęścia do opracowań naukowych; dlatego pozostawały zupełnie nieznanymi. Tym bardziej więc należy docenić wysiłek badawczy M. Łapota, który z nieznanymi, szczątkowymi, rozproszonymi źródłami odtworzył w miarę pełny obraz opieki oraz wychowania dziecka żydowskiego, w tym sierot, we Lwowie, ale także i w Galicji. Z tego też względu praca ta powinna się spotkać z zainteresowaniem osób badających dzieje opieki nad dzieckiem, a także judaika, zafascynowanych życiem kulturalnym i społecznym dawnego Lwowa. Jest cennym źródłem także dla historyków kultury oraz naukowców zajmujących się szeroko rozumianą wielokulturowością na ziemiach polskich.

Książka M. Łapota obok celu poznawczego ma za zadanie – jak słusznie podkreślił Autor we wstępie – „ocalić od zapomnienia” pewien rozdział dziejów Żydów w Polsce oraz opieki nad sierotami. Trzeba przyznać, że zamiar ten został w pełni zrealizowany. Autorowi na 245 stronach udało się wyciągnąć z pomroki dziejowej i opisać dzieje wielu instytucji niosących pomoc sierotom żydowskim, a także niebagatelne osiągnięcia pedagogów i wychowawców żydowskich, na ogół nieznanymi lub niesłusznie zapomnianymi (np. Róża Melcer, Cecylia Klafien, Michał Friedländer, Lazar Schächner, Debora Vogel, Leon Sternbach, Ada Reichenstein i inni).

Zasadnicza część publikacji składa się z czterech rozdziałów. W pierwszym przedstawiono sytuację Żydów lwowskich pod zaborem i w niepodległej Polsce. Uwzględniono uwarunkowania prawne, demograficzne, gospodarcze i kulturowe. Autor umiejętnie opisał właściwości położenia mniejszości żydowskiej we Lwowie, a także okazał dobre rozeznanie w specyficznych podziałach w samej ludności, przebiegających na różnych płaszczyznach: religijnej, narodowej, światopoglądowej, politycznej itd.

Rozdział drugi przybliży żydowskie doświadczenia w opiece i wychowaniu sierot od starożytności aż do roku 1914, w tym osiągnięcia w tej dziedzinie Żydów galicyjskich. Na szczególną uwagę zasługuje podrozdział poświęcony wykładni biblijnej koncepcji wy-

⁷ M. Balukiewicz, *Protektoraty lwowskie. Początki i rozwój praktyki opiekuńczo-wychowawczej we Lwowie i na ziemi lwowskiej od końca XVII stulecia do wybuchu II wojny światowej*, Katowice 2000.

⁸ A. Haratyk, *Rozwój opieki nad dziećmi i młodzieżą w Galicji doby autonomicznej*, Wrocław 2002; eadem, *Udział społeczeństwa galicyjskiego w opiece nad dziećmi ubogimi i osieroconymi (1867–1914)*, Kraków 2007.

⁹ Najbardziej znaczącą w tym względzie jest tom: *Galicja i jej dziedzictwo*, t. 16: *Opieka nad dzieckiem w Galicji*, red. A. Meissner, Rzeszów 2002.

chowania i opieki wśród Żydów oraz jej ewolucji w okresie wygnania aż po wiek XIX. M. Łapot opisał także przemiany żydowskiego ideału wychowania od starożytności aż po wiek XX (uwzględnił wpływy haskali oraz syjonizmu). Modyfikowany i rozwijany w warunkach przedautonomicznych, szczególnie jednak w okresie autonomii galicyjskiej, system opieki nad sierotą żydowską został ukazany na szerokim tle ustawodawstwa austriackiego. Pionierski charakter ma podrozdział poświęcony pierwszemu we Lwowie, a także w Galicji (oraz jednemu z pierwszych w Europie), żydowskiemu zakładowi opieki zamkniętej, utworzonemu w roku 1842.

Rozdział trzeci obejmuje opis i analizę funkcjonowania żydowskiego systemu opieki nad sierotami w czasie I wojny światowej i w okresie międzywojennym. Przedstawiono w nim genezę akcji sieroczej w Galicji i we Lwowie, związanej z wybuchem I wojny światowej, a później jej rozwój w niepodległej Polsce, wpływ polityki opiekuńczej państwa na żydowskie poczynania w zakresie opieki społecznej, a także działalność lwowskich instytucji opiekuńczych. M. Łapot dał wierny i barwny opis rzeczywistości opiekuńczej wśród Żydów lwowskich na tle systemu opieki państwowej. Rzetelnie odtworzył funkcjonowanie kilkunastu sierocińców, internatów, burs, świetlic i innych instytucji zajmujących się dzieckiem sierocym w okresie międzywojennym. Opis „jak było” uzupełniają wyważone i obiektywne sądy i wyjaśnienia, znacząco podnoszące poziom merytoryczny opracowania.

Teorię wychowania i opieki (terminologię, cele, formy, metody), jej wykorzystanie i rozwijanie w placówkach opiekuńczo-wychowawczych oraz kadre pedagogiczną scharakteryzowano w rozdziale czwartym. W nim właśnie można niejako wejść do środka opisywanych instytucji i poznać realia opieki, wychowania i kształcenia dzieci sierocych zgodnie z wymogami tradycji żydowskiej, wychowania obywatelskiego, a także ambicjami politycznymi organizatorów opieki.

Wartość poznawcza oraz poziom interpretacyjny publikacji jest na wysokim poziomie. Pewne wątpliwości może budzić jedynie ostatni podrozdział w rozdziale czwartym, poświęcony recepcji idei Korczaka w sierocińcach lwowskich. Z wywodów Autora wynika, że choć postać Starego Doktora i jego system wychowania zakładowego był znany w środowisku Żydów lwowskich, jednak ów wpływ był trudny do uchwycenia lub też po prostu znikomy.

Książka zyskała estetyczną i atrakcyjną szatę graficzną. Pod względem edytorskim prezentuje się poprawnie (wydawcy nie ustrzegli się drobnych błędów, przede wszystkim nielicznych na szczęście literówek). Jej wartość z pewnością podniósłby materiał ilustracyjny, przedstawiający opisywane placówki, łatwo jednak wytłumaczyć jego brak (zapewne zadecydowały o tym względy finansowe, związane z kosztami przygotowania i wydania publikacji). Uzupełniono ją za to o indeks nazwisk, który sam w sobie może być przewodnikiem nie tylko po zawartości książki, ale również źródłem kolejnych inspiracji naukowych (biogramy pedagogów i wychowawców). Warto bowiem podkreślić, że recenzowana publikacja otwiera wiele interesujących pól badawczych, związanych z opieką nad sierotami, oświatą, wychowaniem dzieci żydowskich, a także losami samych Żydów we Lwowie i w Galicji oraz ze Lwowem jako miastem wielokulturowym.

Izabela Wrona